

1991-yildan
chiqa boshlagan

2021-yil. 12-son

ISSN 2010-5584

TIL VA ADABIYOT

TA'LIMI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
XALQ TA'LIMI VAZIRLIGINING
ILMIY-METODIK JURNALI

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ
ЖУРНАЛ МИНИСТЕРСТВА
НАРОДНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

Я ПРЕПОДАВАНИЕ ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

LANGUAGE AND LITERATURE TEACHING

SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL JOURNAL OF THE MINISTRY
OF PUBLIC EDUCATION OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

til_adabiyot@umail.uz www.tilvaadabiyot.uz til_adabiyot@umail.uz www.tilvaadabiyot.uz til_adabiyot@umail.uz www.tilvaadabiyot.uz til_adabiyot@umail.uz www.tilvaadabiyot.uz

YANGI 2022 - YIL QUTLUG' BO'LSIN!

"YANGI O'ZBEKISTON" bog'ida yangi yil shukrini kezmogda

Ushbu son

Dolzarb mavzu

Nom qo'yish – ham
san'at, ham ilm

3-bet

Tahlil

Asqad Muxtor falsafiy
lirikasi mohiyati

19-bet

Tadqiqotlar

Mublag'a imkoniyatlari va
shoir mahorati

40-bet

Mulohaza

Lingvopoetik paradigm va
gerbarizm

44-bet

Свет негаснувших имен

Писатель, ученый,
провидец

79-bet

O'zbekiston Matbuot va axborot agentligida 2014-yil 19-dekabrda 0055-raqam bilan qayta ro'yxatga olingan.

2021-yil. 12-son.

Bosh muharrir

Bahodir JOVLIYEV

Tahrir hay'ati:

Dilshod KENJAYEV
Nizomiddin MAHMUDOV
Nargiza RAHMONQULOVA
Yorqinjon ODILOV
Nasirullo MIRKURBANOV
Jabbor ESHONQULOV
Valijon QODIROV
Baxtiyor DANIYAROV
Abdurahim NOSIROV
Tolib ENAZAROV
To'liqin SAYDALIYEV
Ravshan JOMONOV
Zulxumor MIRZAYEVA
Qozoqboy YO'LDOSHEV
Nilufar NAMOZOVA
Lutfullo JO'RAYEV
(bosh muharrir o'rinbosari)

Sahifalovchilar:

Akmal FARMONOV
Gulnoza VALIYEVA

Nashr uchun mas'ullar:

Nilufar NAMOZOVA
Nigora URALOVA
Yuliya MUSURMANOVA

Tahririyat manzili:

100038, Toshkent shahri Matbuotchilar ko'chasi 32-uy.
Telefon: (98) 121-74-16,
(71) 233-03-10,
(71) 233-03-45,
(71) 233-03-67.
e-mail: til_adabiyot@umail.uz
web-sayt: www.tilvaadabiyot.uz

Jurnaldan ko'chirib bosilgan maqolalar "Til va adabiyot ta'limi"dan olindi, deb izohlanishi shart.
Jurnaldan nashr etilgan maqolalarda mualliflarning tahririyat nuqtayi nazariga muvofiq kelmaydigan fikr-mulohazalari bosilishi mumkin.

Tahririyatga kelgan qo'lyozmalar taqriz qilinmaydi va muallifga qaytarilmaydi.

Bosmaxonaga. 2021.25.12. da topshirildi. Ofset usulida chop etildi. Qog'oz bichimi 60x84/8. Shartli bosma tabog'i 6,0. «Times» garniturasini 10, 11 kegl. «ECO TEXTILE PRODUCT» MCHJ bosmaxonasida chop etildi. Manzil: Toshkent sh. Mirobod tum., Matbuotchilar ko'chasi 32-uy. Buyurtma ___ Adadi 3560 nusxa. Bahosi kelishilgan narxda.

1991-yildan chiqa boshlagan

TIL VA ADABIYOT TA'LIMI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
XALQ TA'LIMI VAZIRLIGINING
ILMIY-METODIK JURNALI

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ
ЖУРНАЛ МИНИСТЕРСТВА
НАРОДНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

ЯЗЫК И ЛИТЕРАТУРЫ
LANGUAGE AND LITERATURE
TEACHING

SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL JOURNAL OF THE MINISTRY
OF PUBLIC EDUCATION OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

MUNDARIJA

DOLZARB MAVZU

Tolib ENAZAROV. Nom qo'yish - ham san'at, ham ilm 3
Nadira RASULOVA. Onlayn muhit - talabalarining ingliz tiliga asoslangan muloqot madaniyatini
rivojlantirishda muhim omil 4

DARS - MUQADDAS

Sadoqat RO'ZIYEVA. Mohir-u mehr-u mahorat 6

METODIK TAVSIYA

Mo'tabar TAJIBAYEVA. Og'ir nutq nuqsini bo'lgan bolalarni savodga tayyorlash 8

TAHLIL

Gulnora MUQIMOVA. O'zbek tili o'simlik nomlarining leksikografik talqini 9
Gulshod KARIMOVA. Grammatikalizatsiya va uning boshqa yondosh hodisalarga munosabati 12
Mo'min TURDIBEKOV. Turkiy toponomikaning lingvistik tahlili 14
Nilufar NAMOZOVA. Hajviy publitsistikada munosabat va nuqtayi nazar 15
Normuhammad UBAYDULLAYEV. Adabiyot darslarida ijodkor shaxsini o'rganish 18
Jo'rabek ISLOMOV. Asqad Muxtor falsafiy lirikasi mohiyati 19
Gulnoza JO'RAYEVA. Hajviy-majoziy she'riyatning o'ziga xos xususiyatlari 21
Farizod AKROMOVA. O'rta asrlar adabiyoti tarixiy bosqichlari 22
Turg'unoy KAZIYEVA. Fanlararo integratsiyalashuvda fonetik uslubiyatning o'rni 24

TILSHUNOSLIK

Muniraxon MUXITDINOVA. Chet til kommunikativ kompetensiyalarini masofaviy o'qitish texnologiyalari yordamida
rivojlantirishning psixolingvistik jihatlarini 26
Dildora YULDASHEVA. To'qimachilik va yengil sanoat sohasi terminlarining o'ziga xos xususiyatlari 28
Dilnoza ABDUKABIROVA. Main types of phraseological units and their peculiarities 29
Sayyora KABILOVA. Metaphor in newspapers 30

TARJIMASHUNOSLIK

Saida SULTANOVA. Zamonaviy ilmiy-uslubiy adabiyotlarda talabalarni badiiy tarjimaga o'rgatish masalalari 33

TADQIQOTLAR

Dilnoza MAMATOVA. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyasini oshiruvchi omillar 35
Dilorom ABDULLAYEVA, Ruqiya ASHURBAYEVA. Integratsiya va uning ta'lim tizimidagi ahamiyati 38
Muzaffar MAMATQULOV. Mublag'a imkoniyatlari va shoir mahorati 40
Arslon ESHMURODOV. Milliy internet jurnalistikasining jamoatchilik fikriga ta'siri: manipulativ holat,
muammo va yechim 41

MULOHAZA

Nazokat YUSUFJONOVA. Ta'lim turkman tilida olib boriladigan maktablarning 7-sinf "Adabiyot" darsligida xalq
dostonlari mavzusining o'rganilishi 44

KICHIK TADQIQOTLAR

Orzigul HAMROYEVA. Shamsiddin Qays Roziyning "Al-mo'jam fi ma'oyiri ash'or ul-ajam" asarining o'rganilishi 45
Elmurod NASRULLAYEV. Navoiyning tasavvuf ta'limotiga munosabati 47

ИСПОЛЬЗУЙТЕ ЭТИ МАТЕРИАЛЫ

Хилола ЮНУСОВА. Технология интеллектуальных игр на практических и семинарских занятиях
по филологическим дисциплинам 49

ЯЗЫКОЗНАНИЕ

Фахриддин АБДУРАХМАНОВ. Лексико-семантические классы глаголов трехактантных предложений
в современном русском языке 53
Дилором ИСЛОМОВА. О некоторых функциях индикатора *аул* в русских топонимах 55

ИЗУЧАЕМ ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ

Беккенбауэр РЕЙМОВ, Саида СУЛТАНОВА. Изучение фразеологизмов, характеризующих эмоциональное
состояние человека, в лингвокультурологическом ракурсе 57
Дилором Холматова. Презентация материалов по этнографии на занятиях по русскому языку как иностранному 58

ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ

Юлия Тинькова. Изучение авторской песни в школе 61
Эльвина УМЕРОВА, Севара СУЛТАНОВА. Поэтика аллегории в творчестве Антуана де Сент-Экзюпери 62

НАУЧНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Оксана ГИБРАЛТАРСКАЯ. Учебник-хрестоматия в высшей школе: pro et contra 64
Дилдора ХАШИМОВА. Роль электронного учебника в совершенствовании речевых навыков и умений
в учебно-профессиональной сфере 66

Озода ГУЛЯМОВА. Языковая экспликация когнитивно-стилистических особенностей фонетических средств
категории интенсивности 69
Тимур АЛИМОВ. Перевод языка как практическая теория языка 71

ФОРМЫ ОБУЧЕНИЯ

Гулноза САБИРОВА. Лингвистический аспект формирования англоязычной речевой компетенции школьников
на основе Web-технологий 73
Дилдора ТОЛИПОВА. Использование коммуникационной сети при изучении русского языка как иностранного 75

ОБСУЖДАЕМ, СПОРИМ

Рамина ЯГАФАРОВА. Какой сленг и зачем употребляют в средствах массовой информации? 77

СВЕТ НЕГАСНУЩИХ ИМЕН

Анатолий ЛИХОДЗЬЕВСКИЙ. Писатель, ученый, провидец 79

TIL VA ADABIYOT

TA'LIMI

ЯЗЫК И ЛИТЕРАТУРЫ

jurnali

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining
Filologiya va Pedagogika fanlari bo'yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy
natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrdir.

Muzaffar MAMATQULOV,
filologiya fanlari nomzodi, dotsent

MUBOLAG'A IMKONIYATLARI VA SHOIR MAHORATI

Annotatsiya. Maqolada yozma va og'zaki adabiyotda mubolag'a, uning o'ziga xosligi masalalariga e'tibor qaratiladi. Xalq og'zaki ijodida mubolag'a-ning ifodalanishi "Tohir va Zuhra" dostoni misolida yoritiladi.

Kalit so'zlar: mubolag'a, xalq og'zaki ijodi, doston, bayt, misra, tasvir vositalari, mubolag'a turlari.

Annotation. The article focuses on the issues of exaggeration and its specificity in written and oral literature. The expression of exaggeration in folklore is illustrated by the example of the epic "Tahir and Zuhra".

Keywords: exaggeration, folklore, epic, distich, verse, means of expression, types of rhetoric.

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы преувеличения и ее специфичность в письменной и устной литературе. Выражение преувеличения в фольклоре иллюстрируется на примере эпоса «Тахир и Зухра».

Ключевые слова: преувеличение, фольклор, эпос, байт, стих, средства выражения, виды риториче-
ска.

Mubolag'a usulidan yozma adabiyotda ham, xalq og'zaki ijodida ham keng foydalanib kelingan. O'tmishda, shuningdek, keyingi davrlarda yaratilgan mumtoz poetikaga oid tadqiqotlarda ham mubolag'a to'g'risida ayrim fikrlar uchraydi. Jumladan, Atoulloh Husayniy bu tasvir vositasi haqida "... mubolag'a andin iboratturkim, so'zlaguchi bir nimani vasf etarda aning kuchlulugi yoki kuchsizluguning ortiqlig'in, ul ortiqliq odattin tashqari yoki eshitkuchi ul vasf yetuk ermas degan xayolga bormayturgan darajada, da'vo qilur", [1: 152] deb yozsa, Fitrat "Adabiyot qoidalari" risolasiida "tuyg'ularimizdan birining juda kuchli ekanin bildirmak, uni bo'lg'anidin bir oz orttirib ko'rsatmakka mubolag'a deymiz. Mubolag'a chin (samimiy) bo'lsa, judayam oshirib yuborilmasa, zo'raki yasama bo'lmasa, tuyg'ulardagi kuchlilik – o'tkirlikni onglatishga katta yordam qiladir", [2: 71] deb qayd etadi.

Darhaqiqat, mubolag'aning mohiyati biror narsa, hodisa, voqea yoki insonga xos bo'lgan belgi, xususiyatni orttirib, kuchaytirib tasvirlash va shu yo'l bilan ifodani obrazli tarzda bo'rttirish, uning ta'sirchanligi oshirish bilan izohlanadi.

Mubolag'a asosida yaratilgan misra yoki baytlar "Tohir va Zuhra" dostonida ham alohida o'rin tutadi. Dostondagi mubolag'alar, asosan, masnaviy va g'azallar tarkibida uchraydi. Masnaviydagi mubolag'alar ko'proq voqealar tasviri bilan bog'liq vaziyatlar, shuningdek, obrazlarning ayrim xususiyatlarini kuchliroq bo'rttirish jarayonida yuzaga chiqadi, ko'p hollarda tashbih, tashxis, istiora kabi badiiy tasvir vositalari bilan birgalikda qo'llaniladi.

Bag'dod hukmdori Odilshohning uchala qizi go'zalligi tavsifiga aloqador quyidagi baytda tashbih bilan birgalikda mubolag'aning ham alohida vazifasi bor:

*Bu uch qizlar edi oydin ziyoda,
Ko'rub shohlar bo'lur erdi piyoda.* [3: 84]

Ko'rinadiki, birinchi misra qizlarning go'zallik timoli bo'lgan oydan ham chiroyli ekanligidan xabar bersa, ikkinchi misradagi mubolag'a qizlar chiroyining

beqiyos darajada ekanligini asoslashga xizmat qiladi. Shohlarning piyoda bo'lishi – mubolag'a ko'rsatkichi sanaladi. Zero, shohlarni otdan tushirib, piyodaga aylantirish judayam oson ish emas. Buning uchun ular go'zallikning maftuniga aylanishi lozim. Odilshohning uch qizi ham latofat bobida tengsiz edi. Shu sababli ham bunday go'zallik oldida har qanday shoh hayratda qolardi.

Tohir Bag'dodda yetti yil yashasa-da, ko'ngli doimo Zuhrada bo'ldi. Zaruratdangina Odilshohning saroyida ko'rinish berardi. G'amginlik uning asosiy hamrohi edi. O'zidan o'tganlarni faqat o'zi va Tangrigina bilardi:

*Ki yetti yil qilib anda madoro,
Oning holig'a yig'lar sangi xoro.* [3: 94]

Baytning ikkinchi misrasida mubolag'a qo'llanilgan. Xarsang toshning yig'lashi – badiiy tasvir vositasi ko'rsatkichi hisoblanadi. Mubolag'a tashxis bilan bog'lanish asosida yuzaga kelgan bo'lib, lirik qahramonning holatini bo'rttirish uchun xizmat qilyapti.

Dostonda ko'z yoshi bilan bog'liq mubolag'ali tasvirlar anchagina uchraydi. Ko'z yoshi – qayg'uli vaziyat va holatni yorqin ifodalash vositalaridan biri. Bu jihatdan qaraganda quyidagi misralarda muallif yanada ta'sirchanlikka erishgan:

*Bu abyotni o'qub chiqdi qoshidin,
Ro'molin ho'l etibon ko'z yoshidin.* [3: 132]

Bayt Tohirning o'z yurtiga qaytish uchun Mohimxonimdan ruxsat olib chiqqanidan so'ng keltirilgan. Shu darajada qahramonning ko'p yig'laganidan ro'molning ho'l bo'lib ketishi hodisasi mubolag'aning mahsuli hisoblanadi.

Dostondagi voqealar rivojini kuzatish ko'z yoshining Zuhra bilan bog'liq jarayonlarda ham mubolag'a vositasidan unumli foydalanilgan holda tasvirlanganini ko'rsatadi:

*Ki tongla bordi ul qabrning boshig'a,
Bori yo'l ho'l bo'lubon ko'z yoshig'a.* [3: 183]

Birinchi misrada Zuhra Tohirning qabrini ziyorat qilish uchun qabristonga borgani xabari berilsa, ikkinchi misradagi mubolag'a uning qayg'u-alamga to'la qi-yofasini gavdalantiradi. Tohirdan ayrilish Zuhra uchun oson ish emas edi. Sevgilisining o'limi uning azoblarini yanada oshiradi. "Bori yo'l ho'l bo'lubon ko'z yoshig'a" misrasi esa Zuhraning Tohir dardidagi iztiroblarini ifodalaydi.

Dostondagi ayrim mubolag'ali vaziyatlar xalq og'zaki ijodi namunalaridagi ayrim tasvirlarga o'xshab ketadi. Mubolag'ali tasvirlar orasida bir bayt alohida ko'zga tashlanib turadi. Unda podshohning qizi Zuhrani Qorabotirga nikohlash maqsadida yoshi ulug'lar yig'ilib, xursandchilik qilgani bayoni berilgan. Baytning ikkinchi misrasi ayrim xalq ertaklaridagi to'ylarni yodga soladi. Chunki ertaklardagi to'ylarda ham hisobsiz jonivorlar so'yilib, bir necha kunlab osh beriladi:

*Ulug'larni yig'ib ul kun qilib to'y,
Ki so'yidilar yuz ot-u yuz tuman qo'y.* [3: 163]

Tuman – o'n ming degani. Yuz tuman bir million bo'ladi. Podshohning to'y uchun bir million qo'y so'yishiga aqlan ishonish qiyin. Shoir baytda mubolag'aning g'uluv nomli turini muvaffaqiyatli qo'llagan. G'uluv podshohning Zuhra Qorabotir bilan yashashga rozi degan o'yda juda xursand bo'lib ketganini ifodalashga xizmat qilgan.

"Tohir va Zuhra" dostonidagi g'azallarda mubolag'a mohirona qo'llangan. Ularda oshiqning iztirobli holatlarini bo'rttirish, shu bilan birga, obrazli vaziyatlar, yangi-cha tafakkur mahsuli bo'lgan adabiy hodisalar yaratish borasida ham mubolag'aning o'rni beqiyos:

*Do'stlarim, jon ichra ko'r'dum ul mayi gulfomni,
Yuzining aksi magar xurshid aylar jomni.* [3: 149]

G'azal do'stlarga murojaat bilan boshlanadi. Mayi gulfom – qizil may tushunchasini anglatadi. May to'la qadahga yuzning aksi tushib, uni quyoshga aylantirishi mubolag'a mahsulidir. Baytning mazmuni: Do'stlarim, butun borliq ichra shunday qizil mayni ko'r'dim. Unga yuzining aksi tushib, go'yoki, quyosh kabi qadahdan nur taralayotgandek.

G'azallardagi mubolag'alar ko'proq ma'shuqa bilan aloqador jarayonlarni bo'rttirish asosida yuzaga keldi. Ma'shuqaning yuzi, labi, og'zi, sochi, ko'zi – tashqi ko'rinishi ayrim baytlarda beqiyos darajada ideal-lashtirilsa, ba'zan uning fazilatlarini ham mubolag'a asosida bo'rttiriladi:

*Lutf etib qilg'il karam, ey podshohi husnkim,
Ro'zi anvardek qilur lutfing qorong'u shomni.* [3: 149]

Oshiq uchun ma'shuqaning marhamati – eng katta yaxshiliklardan biri. Agar haqiqatan ham ma'shuqa lutf qiladigan bo'lsa, oshiq uchun unutilmas bayram. Eng asosiysi, unda visol umidi paydo bo'ladi, zimistonday ko'ngli yorishadi. Lutfning qorong'u shomni kunduzdek yop-yorug' qilishi mubolag'a ko'rsatkichi hisoblanadi.

Mubolag'a o'tmish zamonlardan beri badiiy ijod olamida keng qo'llanib kelinadi. U har bir asarning mohiyatidan kelib chiqqan holda o'ziga xos xususiyatlarda namoyon bo'ladi. Sayyodiyning "Tohir va Zuhra" dostoni sof ishqiy mazmundagi asar bo'lgani va undagi voqealar tizimi ko'proq qayg'u-alam bilan bog'liq tasvirlarga qaratilganidan mubolag'a ham qahramonlarning iztirobli holatlarini kuchaytirish maqsadida qo'llangan. Ayniqsa, Tohir va Zuhraning dardli kechinmalari, ichki dunyosi ifodasi, g'azallardagi bosh qahramonlar tilidan aytilgan ruhiy holatga oid tasvirlar mubolag'a vositasida yanada ta'sirchanlikka erishadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Husayniy A. Badoye' us-sanoyi'. – Toshkent: Adabiyot va san'at, 1981.
2. Fitrat A. Adabiyot qoidalari. – Toshkent: O'qituvchi, 1995.
3. Sayyodiy. Tohir va Zuhro. – Toshkent: Mumtoz so'z, 2019.

Arslon ESHMURODOV,

*O'zbekiston davlat jahon tillari universitetining
mustaqil izlanuvchisi*

MILLIY INTERNET JURNALISTIKASINING JAMOATCHILIK FIKRIGA TA'SIRI: MANIPULATIV HOLAT, MUAMMO VA YECHIM

Annotatsiya. Maqolada milliy Internet jurnalistikasining jamoatchilik fikri shakllanishidagi manipulativ holatining ijobiy va salbiy tendensiyalari qi-yosiy tahlil qilinadi. Ommaviy axborot vositasi sifatida davlat ro'yxatidan o'tgan Internet saytlari orqali tarqatilayotgan axborotlarning jamoatchilik

Annotation. This article provides a comparative analysis of the positive and negative trends in the manipulative state of national Internet journalism in the formation of public opinion. The impact of the information disseminated through state-registered Internet sites as mass media is considered.

Аннотация. В статье проводится сравнительный анализ положительных и отрицательных тенденций манипулятивного состояния национальной Интернет-журналистики в формировании общественного мнения. Рассматривается влияние инфор-